

A.B.D. Komisyonunun Uluslararası Dini Özgürlükler Konulu 2009 Yılı Raporuna Genel Bakış

1998 Yılı Uluslararası Dini Özgürlük Kanunu kapsamında oluşturulmuş bir komisyon olan Uluslararası Dini Özgürlük Konulu A.B.D. Komisyonu (USCIRF ya da Komisyon), Uluslar arası İnsan Hakları Bildirgesi ve diğer uluslararası enstrümanlar doğrultusunda yurt dışındaki din ya da inanç özgürlüğü hakkının ihlal edilip edilmediğini takip eden bağımsız, çift partili bir A.B.D. devlet komisyonudur ve izlenecek politika konusunda Devlet Başkanına, Eyalet Sekreterine ve Kongreye bağımsız önerilerde bulunur.

A.B.D. Dışişleri Bakanlığında ayrı bulunan Komisyon'un 10 üyesi bulunmaktadır. Komisyon görevlilerinden üç tanesi Devlet Başkanı tarafından ve altı tanesi Kongre liderliğinde seçilir. IRFA tarafından Dışişleri kapsamında oluşturulan bir pozisyon olan Uluslararası Dini Özgürlük Özel Elçisi, herhangi bir oylama olmaksızın Komisyon üyesi olarak hizmet vermektedir.

Komisyon görevlileri, dışişleri, insan hakları, dini özgürlük ve uluslar arası kanunlar hakkında engin bir uzmanlığa ve deneyime sahiptir. Komisyon'un varlığını sürdürdüğü son on yıl boyunca Komisyon görevlileri arasında Katolik Piskoposlar, bir Müslüman İmam, bir Yahudi insan hakları aktivisti ve Protestanları temsil eden bir de Rabbi yer almış, Ortodoks Hristiyan, Mormon, Hindu, Budist ve Bahailer dahil olmak üzere farklı geçmişleri olan yasal, yabancı politika uzmanlarının yanı sıra diğer uzmanlar da komisyon üyesi olabilmıştır. Liderlik altında olan Komisyon, çok sayıda sorunu, ülkeyi ve inancı etkileyen dini özgürlük ihlali hakkında sorunları ele almaktadır. Örneğin Komisyon, Burma'da Budistler yararına, Bangladeş'te Hindular için, Suudi Arabistan'da Şii Müslümanları adına, Venezüella'da Yahudiler için, Pakistan'da Ahmediler yararına, Çin'de Uygur Müslümanları için, Sudan'da Hristiyanlar ve İran'da Bahaî'ler için çalışmalar yürütmüştür.

Yıllık Rapor, Komisyonun ilgilendiği ülkelerdeki din ya da inanç özgürlüğü ortamını tanımlar ve din ve inanç özgürlüğünün A.B.D. yabancı politikalarında devamlı olarak desteklendiğinden emin olmak için politik önerilerde bulunur. Yıllık Rapor, Komisyon'un Dışişleri Sekreterliğine ilettiği öneri doğrultusunda IRFA kapsamında dini özgürlüğün ciddi bir şekilde ihlal edildiği görülen "Özel İlgi Gerektiren Ülkeler" (CPC) sınıfına alınan ülkeler; CPC eşliğini aşmayan fakat ilgi gerektiren dini özgürlük ihlalleri hususunda Komisyon'un İzleme Listesine aldığı ülkeler; ve Komisyon'un yakından izlemekte olduğu diğer ülkeler hakkında bölümler içermektedir. Raporun tamamına www.uscirf.gov adresinden ulaşabilirsiniz.

2009 Yılı Yıllık Raporu, Mayıs 2008 ila Nisan 2009 arasında geçen süreyi kapsamaktadır.

Özel İlgi Gerektiren Ülkeler ve İzleme Listesi

IRFA, Devlet Başkanı tarafından tayin edilen Dışişleri Sekreterini, ciddi dini özgürlük ihlalinde bulunan ya da söz konusu ihlali göz ardı eden ülke hükümetlerini kapsayan "Özel İlgi Gerektiren Ülkeleri" (CPC) belirlerken yönlendirir. IRFA, "oldukça ciddi ihlalleri", işkence, herhangi bir hüküm verilmeksizin uzatılmış hapis cezası, ortadan yok olmalar ya da "kişilerin güvenliğini, yaşama hakkını ve özgürlüğünü reddeden diğer eylemler" dahil olmak üzere "sistemik, devamlı ve korkunç" olarak tanımlamaktadır. Bir ülke CPC olarak belirlendiği zaman Devlet

Başkanı, IRFA’da belirtilen önlemleri almak suretiyle kanun gereğince söz konusu ihlallere karşı durmak zorundadır.

2009 yılının Ocak ayında Dışişleri Bakanlığı, en son 2006 yılının Kasım ayında seçilen sekiz CPC ülkesini yeniden CPC olarak tayin etmiştir: Burma, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore), Eritre, İran, Çin Halk Cumhuriyeti, Suudi Arabistan, Sudan ve Özbekistan. Dışişleri Bakanlığı, Özbekistan’a karşı 180 boyunca ve Suudi Arabistan’a devamlı olarak herhangi bir yaptırım uygulamayacağını belirtmiştir. Her iki durumda da amaç Uluslararası Dini Özgürlük Kanununu iyileştirmektir. Söz konusu geri çekilmelerin sonucunda Birleşik Devletleri, söz konusu iki ülkedeki ciddi dini özgürlük ihlallerine karşı herhangi bir siyasi yanıt vermeyecektir.

Bu rapor süresince Komisyon, Dışişleri Bakanlığı tarafından aşağıdaki 13 ülkenin CPC olarak belirlenmesini talep etmiştir: Burma, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore), Eritre, İran, Irak,¹ Nijerya,² Pakistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Suudi Arabistan, Sudan, Türkmenistan, Özbekistan ve Vietnam.

Komisyon, CPC eşiğini aşmayan fakat yakından izlenmesi gereken ciddi dini özgürlük ihlallerinin yaşandığı ya da söz konusu ihlalin hükümet tarafından göz ardı edildiği ülkeleri kapsayan İzleme Listesine eklenecek ülkeleri de belirlemektedir. Söz konusu ülkeler de yakın ilgi ve bazı durumlarda Dışişleri Bakanlığı ya da çok uluslu organizasyonlar tarafından belirlenen hedefli diplomatik eylemler gerektirmektedir. Bu rapor süresi boyunca Komisyon’un İzleme Listesine eklenen ülkeler Afganistan, Beyaz Rusya, Küba, Mısır, Endonezya, Laos, Rusya, Somali, Tacikistan, Türkiye ve Venezüella’dır.

Komisyonun Görüşleri Türkiye

Türkiye, demokratik bir hükümete ve ülkede dinin sosyal yaşamdan ayrılması şeklinde tanımlanan güçlü bir “laiklik” geleneğine sahiptir. Türkiye’nin aktif sivil toplum örgütleri, medya ve siyasi partileri, dinin toplumdaki uygun rolü hakkında devam etmekte olan tartışmaların bir bölümünü teşkil eden dini özgürlük ortamını etkilemektedir. Bununla birlikte Türkiye’nin laiklik yorumu, çoğunluk ve özellikle azınlıkların dini topluluk üyeleri dâhil olmak üzere Türkiye vatandaşlarının dini özgürlüklerinin çok defa ihlal edilmesine neden olmuştur. Dışişleri Bakanlığı’nın 2008 yılı dini özgürlük raporuna göre Türk hükümeti “genel anlamda dini özgürlüğe saygı göstermiştir fakat hükümet, “laik devleti“ korumak adına İslami ve diğer dini gruplara kısıtlamalar getirmiş ve devlet dairelerinde ve üniversiteler dâhil olmak üzere devlet kurumlarında İslami ifade özgürlüğüne açık sınırlamalar uygulamıştır. Şubat 2008’de Türk parlamentosu, üniversite kampüslerinde uzun zamandan beri uygulanmakta olan türban yasağını kaldırmak üzere anayasada değişiklik yaptı. Diğer bir yandan Haziran ayında ise Anayasa Mahkemesi, söz konusu değişikliğin Türk devletinin laiklik kavramını zedelediğini ve anayasaya uygun olmadığını iddia etti ve söz konusu değişiklikler uygulanmadı. Gayri Müslim toplumların

¹ Komisyonun Irak konulu raporuna katılan Komisyonerler Cromartie, Eid, Land, ve Leo CPC önerisi ile farklı fikirlere sahiptir ve Irak’ın Komisyonun İzleme Listesinde kapması gerektiğine kanaat getirmişlerdir.

² Komisyoner Cromartie CPC önerisi ile farklı fikirlere sahiptir ve Nijerya’nın Komisyon İzleme Listesinde kalması gerektiğine kanaat getirmiştir.

gayrimenkul satın alma ve edinme, dini görevli yetiştirme ve dini eğitim sunma haklarını etkili bir şekilde reddeden devlet politikaları ve eylemler dahil olmak üzere dini azınlıkların dini özgürlükleri hususundaki belirgin kısıtlamalar, bazı dini azınlıkların binlerce yıl öncesinde yerleştikleri topraklardan ayrılmalarına –ya da bazı durumlarda gözden uzaklaşmalarına– neden oldu. Dini özgürlükler hususunda söz konusu sorunların yanı sıra başka sorunların da mevcut olması ve Türkiye’de bulunan çok sayıdaki dini topluluğun tehlike altında olması nedeniyle Komisyon, Türkiye’yi bu sene İzleme Listesine almaya karar vermiştir.

2001 yılında Avrupa Birliği (AB) Türkiye’nin Birliğe katılma girişimini kabul etmiş ve buna bağlı olarak Türkiye bir dizi ciddi reform gerçekleştirmeye başlamıştır. Bazı iyileşmelere rağmen 2008 sonu AB raporunda "din özgürlüğüne eylemde tamamen saygı gösterilebilmesi için Türkiye'nin saygı ve hoşgörü ortamı oluşturmak üzere daha fazla çaba harcaması gerektiğini" belirtmiştir. Komisyon 2006 yılının Kasım ayında Türkiye’yi ziyaret etmiş ve Türk hükümetinin dini işler görevlilerinin aynı sıra milletvekilleri, farklı dini toplulukların liderleri ve sivil toplum savunucularıyla görüşmüştür. Komisyonun ziyareti boyunca neredeyse tüm dini inançlara mensup kişiler, ibadethane açmak, yönetmek ve işletmek haricinde ülkenin anayasasında belirtildiği üzere ibadet etme ve bir araya gelme haklarını özgürce kullanabildiklerini belirtmiştir. Buna ek olarak, grupların birçoğu dini özgürlük koşullarının son on yıl içerisinde ve özellikle AB’ye üye olma süreci sırasında taahhüt edilen reformlar sayesinde iyileştirilmiş olduğunu beyan etmiştir. Diğer bir yandan Komisyon, çoğunluk Sünni Müslüman topluluklarının, azınlık teşkil eden Alevilerin (genellikle bir İslam mezhebi olarak görülür) ve bunların yanı sıra Hıristiyan ve diğer azınlık topluluklarının dini özgürlükleri hususunda belirgin kısıtlamalar olduğunu öğrenmiştir. Aşağıda da belirtileceği üzere söz konusu sorunlar henüz giderilememiştir.

Laiklik ve Siyasi Partiler

Türkiye anayasası, ülkenin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk tarafından ortaya konulan politika doğrultusunda ülkeyi “laik bir devlet” olarak tanımlamaktadır. Söz konusu laiklik kavramı, Avrupa ile karşılaştırıldığında Osmanlı İmparatorluğu’nun modernleşmemesinin ana nedeni olarak Atatürk’ün dinin göstermesine dayanmaktadır. Dolayısıyla Atatürk ve Türkiye’nin daha sonraki siyasi liderleri, dinin kişisel inanç ifadesi dâhil olmak üzere Türkiye’deki toplum yaşantısı üzerindeki etkisini ortadan kaldırmaya ve dini devlet kontrolüne almaya kararlıydılar. Buna bağlı olarak da Türk hükümetinin laiklik kavramı Amerika’nın din ve devlet işlerinin ayrılması kavramından daha farklı bir hal almış ve toplumdaki dini eylemlerin devlet tarafından kontrol edilmesi esasına dayanmıştır.

Yıllar boyunca devletin laiklik tanımına karşı koyan siyasi partiler Türk Anayasası’nın 68. Maddesi kapsamında bastırılmış ya da yasaklanmıştır. Bunun yanı sıra Türklerin birçoğu için dinin toplum hayatındaki eksikliği çeşitli tartışmalara neden olmuştur. 1950 yılında hükümetin Müslümanlar için dini ifade politikaları hususunda nispeten yumuşak olan Demokrat Parti, ülkenin ilk meclis seçimlerini kazanmış fakat 1960 yılında askeri darbe ile devrilmiştir. Askeri kanat, hükümetleri devirmek için 1971 ve 1980 yıllarında iki darbe daha yapmış ve 1980 yılında yapılan darbenin nedenini, devletin laiklik politikasının tehdit altında olması olarak göstermiştir. 1990’lı yıllarda devletin laiklik tanımı ile karşı karşıya kalan Refah Parti, seçimlerde çoğunluğun

oyunu almış fakat 1997 yılında “yumuşak bir darbe” ile gücünü kaybetmiş ve dağılmaya zorlanmıştır.

Türkiye’de mevcut durumda iktidarda bulunan ve kökleri Refah Partisine dayanan Adalet ve Kalkınma Partisi (Türkçe baş harfleri, AKP ya da AK Parti olarak da bilinmektedir) 2002 yılının Kasım ayında yapılan seçimlerde yüzde 34 çoğunluğun oyunu almıştır. Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde Türkiye’nin AB’ye tam üyelik kazanması ve İslam’ın toplum yaşamına modern ve demokratik bir şekilde yeniden entegre edilmesi için çalışan AK Partinin asıl hedefleri hakkında Türkiye’de ya da Türkiye dışında bulunan gözlemciler farklı bakış açılarına sahiptir. Bazıları söz konusu partiyi İslami değerleri modern ve demokratik toplum hayatı ile bir araya getirmeye çalışan muhafazakâr, din yönelimli bir parti olarak görürken diğerleri ise AK Partinin çok daha radikal hedefleri olduğunu ve hatta Türkiye’de İslami kanunların uygulanmasını hedeflediğini iddia etmektedir. AK Parti 2007 yılının Temmuz ayında yapılan Türkiye genel seçimlerini yüzde 47’lik bir oranla kazanmış fakat 2009 yılının Mart ayında yapılan yerel seçimlerde AK Partinin oyları yüzde 39 seviyesine düşmüştür.

2009 yılının Nisan ayında Genelkurmay Başkanı General İlker Başbuğ, din ve laiklik dâhil olmak üzere biz dizi sorunu ele almıştır. Atatürk tarzı laikliğin geleneksel savunucuları olduklarını iddia eden önceki seleflerinin aksine General, ülkenin siyasi arenasında değişen dini köktencilik terimlerini kullanmamaya özen göstermiştir. Bunun yerine dindar Türklerin dini eylemlerini belirgin ekonomik ve medya profilleri ile belirli dini “toplulukların” dini eylemlerinden ayırmış ve Türkiye’deki bağımsız İslami harekete vurguda bulunmuştur.

Müslümanlar

Bir devlet kurumu sıfatıyla Başbakanlık Ofisi altında yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı ya da Diyanet, Türkiye’deki 80,000 caminin tümünü kontrol eder ve devlet görevlisi olarak imamların istihdamından sorumludur. Hükümet Diyanet vasıtasıyla sadece hükümet tarafından yaptırılan camilerde maaşları devlet tarafından ödenen imamların eğitim vermesine ve özellikle İslam’ın sadece Hanefi Sünni kolunun tanıtılmasına izin vererek İslam eğitimi üzerinde kontrol sahibi olabilmektedir. Dini ibadetler ve eğitim (tüm Müslüman çocuklar için devlet okullarında zorunlu ders olarak okutulmakta fakat Gayri Müslim dini azınlıklar bu zorunluluktan muaf tutulmaktadır) büyük çoğunlukla Hanefi doktrinlerini izlemekte olup Türkiye’deki Müslümanların yaklaşık yüzde 20’si Alevilerden oluşmaktadır (Aşağı bakınız). Hükümet tarafından yönetilen kurumlar dışındaki bireysel ya da topluluk halindeki İslam etkinliklerine göz yumulmamaktadır. Örneğin Türkiye Tasavvuf emirleri ile ünlü olmasına ve söz konusu emirlerin mevcut durumda da geçerli olmasına rağmen 1920’lerden beri resmi olarak yasaklanmışlardır. Okul dışında dini eğitim vermek hususunda yetkili tek kurum Diyanettir ve sadece 12 yaşını doldurmuş çocuklar söz konusu devlet denetimindeki kurslara katılabilir.

Türkiye’nin laiklik kavramı kapsamında türban dahil olmak üzere dini kıyafetlerin devlet binaları, özel üniversiteler ve devlet üniversiteleri ve okullar gibi kamu kurum ve kuruluşlarında giyilmesi uzun zaman önce yasaklanmıştır. Hemşireler ve öğretmenler dahil olmak üzere türban takan kadınlar ve türban savunucuları kamu sektöründeki işlerini kaybetmişlerdir. Türban takan öğrencilerin özel kurumlarda bile derslere katılmaları resmi olarak yasaklanmıştır. Askeri kanatta Müslüman ibadetlerine katılan askerler ile eşlerinin türban takmasına izin veren askerler

"disiplinsiz" olarak görülmüştür. Bu durumdan özel hayat bile etkilenmiştir, 2006 yılında okul saatleri dışında türban takan bir öğretmenin işten atılması için okul tarafından verilen karar mahkemece onaylanmıştır. Daha yakın zamanda, 2009 yılının Mart ayında ise Yüksek Seçim Komitesi oy kullanma noktalarında çalışan kişilerin, oy kullanma noktasındaki görevlerini tamamlayana kadar türban takmaları yasaklanmıştır.

“Türban sorunu” uzun yıllar boyunca Türkiye’deki siyasi tartışmaların odak noktasında yer almıştır. 2005 yılında söz konusu sorun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşınmıştır. Bu hususta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) kararı ise bir üniversitenin türbanı yasaklaması her ne kadar dini özgürlükleri ihlal etse de Türkiye’nin tarihi ve yasal laiklik tanımı kapsamında Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonunu ihlal etmediği doğrultusunda olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisinde 2008 yılının Şubat ayında giysileri önemli olmaksızın tüm vatandaşların üniversite eğitimi alabilmelerini sağlamak için (askeri kanat tarafından 1980 yılında göreve getirilen bir hükümet tarafından yazılan) 1982 anayasasını değiştirmek üzere kararlı bir oylama yapılmıştır. Söz konusu değişiklik kapsamında sadece (çene altında gevşek bir şekilde bağlanan) geleneksel başörtüsüne izin verileceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra devlet binalarında türban ve çarşaf yasağı devam etmektedir. Diğer bir yandan 5 Haziran 2008 günü Türkiye Anayasa Mahkemesi söz konusu değişikliğin laik devlet tanımını ihlal ettiğini ve anayasaya uygun olmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak devlet bürolarında ve eğitim kurumlarında türban ve başörtüsü yasağı devam etmektedir.

Aleviler

Aleviler devlet tarafından resmi bir azınlık olarak kabul edilmemelerine rağmen Türkiye’de nüfusun yüzde 15’i ila 25’ini oluşturan dini bir azınlık topluluğudur. Alevilerin inançları ve ibadetleri genellikle birbiri ile çelişen şekillerde tanımlanmıştır ve bugün bile anlaşılması zordur. Bazıları Alevileri, Tasavvuf, Bilinirci ve Zerdüşt düşüncüyü İslam öncesi ritüeller ile bir araya getiren İslam’ın Şii mezheplerinden biri olarak görmektedir. Türk hükümeti genellikle Alevileri dini esaslara uymayan Müslümanlar olarak görüyor olsa da Sünnilerin çoğu ve Alevilerin bir kısmı Alevilerin Müslüman olmadığı hususunda birleşmektedir. Kendilerine dini bir azınlık sıfatı verilmemiş olmasına karşın Aleviler de ibadetlerini ve inançlarını özgürce ortaya koyabilmektedir. Bunun yanı sıra son yıllardaki durumlarının iyileştiği rapor edilmiş olsa da Alevilerin bir kısmı ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaya devam etmektedir.

Aleviler camilerde değil “bir araya gelme alanları” olarak adlandırılan Cem Evlerinde ibadet ederler. Teknik olarak söz konusu cem evleri resmi ibadet yerleri olarak kabul edilmemekte bunun yerine hükümet görevlileri tarafından “kültür merkezleri” olarak adlandırılmaktadır. 2008 yılında Türk bölge mahkemesi, cem evlerinin ibadet yeri olmadığına karar vererek söz konusu politikayı desteklese de yine 2008 yılında iki belediye cem evlerini ibadethane olarak göreceklarını bildirmiştir. Cem evleri kurmalarına genellikle izin verilse de Aleviler kimi zaman izin almakta zorlandıklarını rapor etmişlerdir. Bir Alevi liderine göre, her ne kadar söz konusu prosedür son yıllarda kolaylaştırılmış olsa da yeni cem evleri inşa etmek için önlerine konulan engeller genellikle imar izninin geciktirilmesi (söz konusu iznin alınması birkaç yıl sürebilmektedir) şeklinde olmaktadır. Bunun yanı sıra Aleviler, Alevi köylerinde inşa edilen Sünni camilerinin fonları Aleviler dahil olmak üzere Türk vergi yükümlülükleri üzerinden

sağlanırken Alevilerin nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları yerlerde bile cem evleri inşa etme izinlerinin reddedilebildiğini vurgulamaktadır.

Alevi toplumunu oluşturan 300 kadar gruptan bazıları Aleviler dahil olmak üzere Türk vatandaşlarından toplanan vergilerle desteklendiği ve tamamen Sünni İslam geleneğini destekleyip İslami dini hayatı kontrol altına almayı hedeflediği için Diyanet'in kapatılması için başvurmuştur. Diyanetin önemli fonksiyonlarından bazıları binlerce Müslüman imamın işe alınması, bunların maaşlarının ödenmesi ve haç düzenlemeleri yapmasıdır. Nitekim bunların hiçbiri Alevi toplumu ile ilgili değildir. Buna ek olarak Alevi toplumu da bu hususta kendi içinde bölünmüştür. Bazıları Alevi toplumunun da Diyanet tarafından yönetilmesi gerektiğini belirtirken, diğerleri Diyanet'in özel kurumlar tarafından desteklenmesi gerektiğini, bazıları ise Aleviler için Diyanet kapsamında ya da dışında özel bir devlet kurumunun kurulması gerektiğini savunmaktadır.

Aleviler, özellikle Müslümanlar için zorunlu din eğitimi hususunda bazı taciz ve resmi ayrımcılık durumlarını rapor etmiştir. Bu konuda da Alevi toplumu kendisi içinde farklı görüşlere sahiptir: bazı Aleviler söz konusu derslerin Aleviler için isteğe bağlı olması gerektiğini savunurken, diğerleri kendi dinlerinin de okullarda öğretilmesi için ders müfredatının değişmesi gerektiğini belirtmekte, bir kısmı ise söz konusu zorunlu derslerin kaldırılması gerektiğini savunmaktadır. Türkiye Alevi topluluğunun bir üyesi söz konusu zorunlu İslam eğitimi sorununu AİHM' ye taşıdı. 2007 yılının Ekim ayında verilen karar göre mevcut müfredat sadece Sünni İslam hakkında bilgiler içerdiği için söz konusu zorunlu dersler Aleviler için seçmeli olarak okutulmalıdır. Bir Türk bölge mahkemesi AİHM'nin kararını destekledi. 2008 yılında Türk okullarındaki dini müfredat değiştirilmiş olsa da Aleviler, dinlerini İslam içinde mistik bir inanış şeklinde ele alan müfredatın dinlerini yeteri kadar ortaya koymadığını iddia etmektedir.

Alevi asıllı ve Başbakan Erdoğan'ın Alevi toplumu hakkında danışmanlığını yapan eski AK Parti milletvekili Reha Çamuroğlu, 2008 yılının Haziran ayında görevinden istifa etti ve Alevilere ilişkin verilen sözlerin yerine getirilmediğini iddia etti. 2008 yılının Kasım ayında Alevi Bektaşî Federasyonu, Ankara'da bir miting düzenledi. Devlet tarafından zorunlu tutulan din dersinin seçmeli ders statüsüne alınması, Alevilerin Sünni İslam'a geçmesi için misyonerlik eylemleri gerçekleştirdiğini iddia ettikleri Diyanet'in kapatılması, cem evlerinin resmi platformda tanınması ve 15 yıl önce 37 Alevinin öldürüldüğü Madımak Otelinin müze haline getirilmesi için düzenlenen söz konusu mitinge binlerce Alevi katıldı. Bunun yanı sıra "eşit vatandaşlık" prensibinin uygulanmasını istediler. Oldukça olumlu bir yanıt olarak ise AKP hükümeti, 2008 yılının Kasım ayında Alevi dini liderlerine aylık maaş ödeyeceklerini, camilerde olduğu gibi cem evlerinin de su ve elektrik giderlerinin devlet tarafından karşılanacağını, Madımak Otelinin müze haline getirileceğini ve din derslerinin 2009 akademik yılı itibariyle seçmeli ders statüsüne alınacağını beyan etmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay da 2008 yılının Aralık ayında "geçmişte yapılan hatalar" hususunda Alevi toplumundan resmi bir özür dilemiştir.

Gayri Müslim Azınlıklar ve Gayrimenkul Sorunları

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sırasında Türk askeri güçleri ile çok sayıda Avrupa ülkesi arasında 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Anlaşması, mevcut durumda Türk hükümeti tarafından Yunan Ortodoks, Ermeni Ortodoks ve Yahudi toplulukları olarak yorumlanan fakat imzalandığı tarihte Gayri Müslim tüm azınlıkları kapsayan çeşitli garanti ve koruyucu hükümler içermekteydi. Günümüzde Türkiye'de yaklaşık 65,000 Ermeni Ortodoks, 23,000 Yahudi ve 2,500 Yunan Ortodoks bulunmaktadır. Özel statülerine rağmen söz konusu dini azınlıklar Türk kanunlarında resmi olarak tanınmamış ve Türk hükümetinin Lozan Barış Anlaşması kapsamında dini azınlık tanımı dışında kalan dini gruplar, resmi anlamda tanınmak hususunda ciddi şekilde kısıtlanmıştır. Yıllar boyunca resmi anlamda tanınmamış olmaları nedeniyle söz konusu dini azınlıklar birey ya da topluluk olarak gayrimenkul sahibi olma, edinme ve devretme ve dini görevli yetiştirme hakları konusunda ciddi sorunlar yaşamıştır. Söz konusu sorunlar bazı durumlarda bahsi geçen dini azınlıkların topraklarını terk etmelerine neden olmuştur. Gayrimenkul hakları, eğitim ve bazı durumlarda fiziki güvenlikleri açısından Hıristiyan azınlıklarının yaşadığı problemler genellikle söz konusu dini azınlıkların aynı zamanda etnik kökenleri açısından da azınlık olmalarından ve buna bağlı olarak bazı Türkler tarafından Türk devletine bağlılıklarından şüphe duyulmasından kaynaklanmaktadır.

Lozan Barış Anlaşması tarafından resmi olarak tanımlanan üç azınlık, Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimi altında ilkokul ya da ortaokul işletebilir. 2007 yılının Şubat ayına kadar Lozan Barış Anlaşmasını ihlal etmek pahasına söz konusu okulların Müslüman bir okul müdürü ataması gerekiyordu fakat şimdi, geçirilen yeni kanun sayesinde Gayri Müslim kişiler de söz konusu konuma getirilebilmektedir. Bunun yanı sıra 1980'lerde hazırlanan yönetmelikler, Gayri Müslim çocukların azınlık okullarına kaydolmalarını ve söz konusu okullara devam etmelerini zorlaştırıyordu. Okula kayıt işlemi sırasında Milli Eğitim Bakanlığı müfettişleri de hazır bulunmak ve çocuğun babasının gerçekten ilgili azınlığa bağlı olduğunu rapor etmek durumundadır. Buna bağlı olarak Lozan kapsamında korunan azınlık okulları gittikçe azalmaktadır.

Türkiye'de yaşayan dini azınlıkların karşılaştığı sorunların çoğu gayrimenkul hakları ve mülkiyet hakkındadır. Diyanet İşleri Başkanlığı Sünni Müslümanların eylemlerini kontrol ederken Vakıflar Genel Müdürlüğü olarak adlandırılan başka bir devlet kurumu da Gayri Müslim dini grupların eylemlerini ve ilgili ibadethanelerini ve diğer mülkiyetlerini kontrol eder. Lozan Barış Anlaşması, söz konusu üç azınlığın ibadethaneler, okullar ve diğer kurumlar dâhil olmak üzere gayrimenkul edinmek için vakıf kurabileceklerini de belirtmektedir. Uygulamada, Türk Hükümeti sadece söz konusu üç Lozan azınlığının vakıf kurmasına izin vermiştir. Her ne kadar dini bir azınlık vakıf kurmak suretiyle tüzel kişilik kazanacaksa da vakıflar hususundaki kanunlar oldukça kullanışsız ve ağırdır. Komisyon, ülke ziyareti sırasında Lozan Barış Anlaşmasının aksine azınlıkların gayrimenkullerine sistematik bir şekilde el konulduğunu ve mevcut ve yeni dini gruplara ilişkin tüzel kişilik gereksinimlerinin ya gelişigüzel bir şekilde uygulandığını ya da keyfi olarak askıya alındığını öğrenmiştir.

Dini bir organizasyon, resmi bir statü kazanmak üzere birlik olarak da kaydolabilir. Birliklerin kar amacı gütmeyen organizasyonlar olmaları zorunlu olduğundan sadece bağış kabul edebilir fakat gayrimenkul sahibi olamazlar. Dışişleri Bakanlığı, birlik statüsünün vakıf statüsüne kıyasla

çok daha kolay ve hızlı bir şekilde alınabildiğini rapor etmiştir. Diğer bir yandan, birlik statüsü il valileri tarafından verilmekte ve aynı şekilde valiler tarafından geri alınabilmektedir. Dolayısıyla vakıf statüsüne kıyasla uzun dönemde çok daha az korunmaktadırlar.

Elli yıldan daha uzun bir süre boyunca Türk hükümeti, anlaşılması zor yönetmelikler ve demokratik olmayan kanunlar kullanarak özellikle Yunan Ortodoks cemiyeti, Ermeni Ortodoks cemiyeti, Katolikler ve Yahudiler başta olmak üzere dini azınlıkların yüzlerce gayrimenkulüne el koymuştur. Devlet aynı zamanda söz konusu azınlıkların dini görevli yetiştirme hakkını reddederek papaz okullarını kapatmıştır. 1936 yılında hükümet, tüm vakıfların gelir kaynaklarını beyan etmesini zorunlu hale getirmiştir; 1974 yılında, Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgali sırasında, Türkiye Yüksek Temyiz Mahkemesi, söz konusu azınlık vakıflarının 1936 bildirgesinde belirtilenler haricinde gayrimenkul sahibi olma haklarının bulunmadığına karar vermiştir. Bu tarihten itibaren hükümet, 1936 yılı itibarıyla temin edilen gayrimenkullerin yüzlercesinin kontrolünü ele almıştır. Devlet tarafından tanınan dini azınlık vakıfları, gayrimenkul elde edebilir fakat daha önce devlet tarafından el konulan gayrimenkul üzerinde hak iddia edilemez ya da devlet söz konusu gayrimenkule ilişkin her hangi bir tazminat ödemez. Hükümetin söz konusu eylemleri temyize götürülememektedir dolayısıyla gayrimenkul hakları hususunda ilgili dini azınlıkların başvurabileceği herhangi bir süreç bulunmamaktadır. Yunan ve Ermeni Hıristiyanları, gerekli resmi belgelerin edinilmesi sırasında karşılaşılan bürokratik engellere bağlı olarak dini ya da kültürel alanların bakımı hususunda kısıtlamalara tabiidir. Gruplar, ülke sınırları içinde başka bir bölgedeki nüfuslarını desteklemek üzere gayrimenkullerden kazandıkları fonları kullanamazlar.

2006 yılının Kasım ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi, AB'ye üye olma süreci ile ilgili reformların bir ayağı olarak Lozan dini azınlıklarının vakıflarını ilgilendiren yeni bir kanun geçirmiş ve vakıf kurma sürecini kolaylaştırmanın yanı sıra Türk olmayan vatandaşların da Türkiye'de vakıf kurabilmesini mümkün kılmıştır. Söz konusu kanun bahsi geçen dini azınlıkların, el konulan gayrimenkullerinden bir kısmını yeniden edinebilmelerine olanak tanımıştır. Kanun, vakıfların devlet tarafından el konulup üçüncü şahıslara satılan mallarını yeniden edinmelerine izin vermemekte ya da dini azınlık vakıflarının hükümet kontrolü altında bulunan gayrimenkullerini geri almalarına olanak tanımamaktadır. Kanun, Vakıfların daha fazla gayrimenkulü kamulaştırmasına da izin vermektedir. Bir süre sonra Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer söz konusu mevzuatı veto etmiştir. 2008 yılının Şubat ayında meclisten, yetiştirme yurtları, hastaneler ve kiliseler dahil olmak üzere Gayri Müslim azınlıklardan alınan gayrimenkullerin iadesi konulu benzer bir kanun geçirilmiş olmasına karşın söz konusu kanun halen üçüncü şahıslara satılan gayrimenkullere uygulanmamakta ve Vakıfların kamulaştırma yetkilileri tarafından tutulmaktadır.

Cumhurbaşkanı Gül, Başbakan Erdoğan tarafından da desteklenen kanunu imzalamıştır fakat Türk milliyetçileri, azınlıklara çok fazla hak tanındığını iddia ederek söz konusu kanuna karşı çıkmıştır. Rapor edildiği üzere 128 adet gayrimenkulü geri almak amacıyla 13 adet gayri Müslim cemaat Türk mahkemelerine başvuruda bulunmuştur. Bu yazının hazırlandığı sırada söz konusu davalardan üç tanesi başarıyla sonuçlandırılmıştır.

Gayri Müslim Azınlıkları İlgilendiren Diğer Sorunlar

Gayri Müslim toplulukların üyeleri, dini özgürlüklerini tam olarak yaşama haklarının önünde hükümet ya da sosyal statüye ilişkin engellemelerle karşılaşmaya devam etmektedir. Türk milliyetçilerinin çoğu, Hıristiyan Avrupalı güçler ile daha önce yaşanan ikilemlere bağlı olarak söz konusu azınlıklara şüpheyle bakmakta ve azınlıkların Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve ulusal kimliğine karşı potansiyel bir risk teşkil ettiğine inanmaktadır. Lozan azınlıkları olarak adlandırılan azınlıklara ek olarak Türkiye'de yaklaşık 15,000 Süryani, 10,000 kadar Bahai, 5,000 Yezidi, 3,300 Yehova Şahidi ve 3,000 kadar Protestan'ın yanı sıra küçük Keldani, Nasturili, Gürcü Ortodoks, Roman Katolik ve Maroni Hıristiyan grupları bulunmaktadır.

Türkiye 1923 yılında kurulduğu zaman ülkede yaklaşık 200,000 Yunan Ortodoks Hıristiyan bulunmaktaydı. 1955 yılında söz konusu sayı 100,000'e düşmüştür. Bu sırada katliamlar Yunan Ortodoks cemaatini hedef almış ve özel ve ticari gayrimenkullerin yok edilmesinin yanı sıra dini alanların harap edilmesine ve ölümlere neden olmuştur. Söz konusu katliamların ve diğer zorlukların sonucu olarak Yunan Ortodoks Hıristiyan cemiyeti, Dışişleri Bakanlığı tarafından 3,000 civarında olduğu rapor edilen şimdiki seviyesine düşmüştür. Her ne kadar Türkiye'de bulunan Yunan Ortodoks cemaatinin Ekümenlik Patrikliği 1453 yılından beri Osmanlı Türk yetki sınırları içinde olsa da Türk Hükümeti, Yunan Ekümenlik Patrikliğini halen tüzel bir kişilik olarak tanımamaktadır. Buna ek olarak Türk hükümeti, Patrikliğin Ekümenlik statüsünü de kabul etmeye yanaşmamakta sadece Türkiye'deki Yunan Ortodoks cemaatinin lideri rolünü kabul etmektedir. Başbakan Erdoğan'ın 2008 yılının Ocak ayında mecliste yaptığı konuşmada Patrik Bartholomew'in "Ekümenlik" sıfatının "dâhili" bir sıfat olduğunu ve devletin buna karışmayacağını belirtmesine rağmen Türk hükümeti, Patrikliğin Ekümenlik statüsünü henüz resmi olarak tanımamıştır. Türk hükümeti, Ekümenlik Patriklik ve Kilisenin Ruhani Meclisindeki başpiskoposluk konumları için sadece Türk vatandaşlarının adaylığını kabul etmektedir.

1971 yılında hükümetin yüksek eğitim kurumlarını kamulaştırma atağı sırasında Heybeli Ada'daki Haklı Ortodoks İlahiyat Okulu da kamulaştırılmış ve bu şekilde Yunan Ortodoks cemaati, Türkiye'deki liderlik pozisyonu için dini lider eğitecek eğitim kurumundan mahrum kalmıştır. Buna ek olarak, 1998 yılının Kasım ayında okulun Mütevelli Heyeti de Kamu Kurum Ve Kuruluşları Genel Müdürlüğü tarafından dağıtılmıştır. Yukarıda bahsedilen etmenlere bağlı olarak ve gelir oluşturan gayrimenkullerin Yunan Ortodoks vatandaşlardan alınıp devamlı bir şekilde kamulaştırılması yüzünden Ekümenlik Patrikliğinin ve Yunan Ortodoks cemaatinin Türkiye'deki varlığı tehdit altındadır.

2008 yılının yazında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Yunan Ortodoks Ekümenlik Patrikliği tarafından anonim şekilde açılan bir davada Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonunun 1. Maddesini (gayrimenkullerin korunması) ihlal ettiğine karar vermiştir. Davanın konusu Büyükada'da Ekümenlik Patrikliğinin mülkiyetinde bulunan bir yetimhaneydi. Türk hükümeti mahkeme kararını henüz uygulamamıştır.

Ermeni Ortodoks Kilisesinin dini lideri Ermeni Patrikliği de tüzel kişilik statüsüne sahip olmamasının yanı sıra Türkiye'de dini görevlilerini eğitmek üzere herhangi bir papazlık okuluna da sahip değildir. Ekümenlik Patrikliğinde de olduğu gibi Ermeni Patrikliği de dini liderlerini

seçmek konusunda Türk hükümetinin doğrudan müdahalesine maruz kalmakta ve Türk Hükümeti Dışişleri Bakanlığının raporuna göre 65,000 civarında olduğu belirtilen Ermeni Ortodoks cemaatinin bağımsız papazlık okulunu açmasına izin verilmemektedir. 2006 yılında Ermeni Patrikliği, Milli Eğitim Bakanlığına bir başvuruda bulunmuş ve eğitimi Patriklik tarafından verilmek üzere bir devlet üniversitesinde Ermeni fakültesi kurmak istemiştir. Mevcut kısıtlamalar altında, sadece Sünni Müslümanları ileride liderlik pozisyonuna getirilebilmesi amacıyla Türkiye’de yeni papaz eğitme yetkisiyle kurum işletebilirler.

Süryani Hıristiyanları, Yunan ve Ermeni Ortodokslar ile benzer sorunları yaşıyor olmalarına rağmen özellikle antik alanlara erişim konusunda çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Türkiye’nin güneydoğusundaki Süryani Hıristiyanların sayısı daha önceleri oldukça yüksek iken hükümetin baskısı ve isyancı Kürt güçlerine karşı verilen savaş söz konusu toprakların başka ülkelere göç vermesine neden olmuştur. Geçtiğimiz yıllarda Süryani cemaatinin bazı yaşlı üyeleri geri dönmüş ve bir olayda Türk hükümeti, Süryani Hıristiyanlarına ait olan ve göçün ardından yerel bir grubun yerleştiği evlerin Süryanilere geri verilmesini sağlamıştır. Süryani Ortodoks Kilisesinin lideri Yusuf Çetin, Komisyona, 2006 yılında Türk hükümetinin kilise ve manastırların yenilenmesi sırasında oldukça yardımcı olduğunu söylemiştir. 2007 yılının Kasım ayında bir Süryani Ortodoks din görevlisi Türkiye’nin güneydoğusunda kaçırılmış ve günler sonra herhangi bir zarar verilmeksizin serbest bırakılmıştır. Olayın nedeni açıkça görülmektedir ki fidye almaktır.

Daha yakın geçmişte ise Türk yetkilileri tarafından 1600 yıllık Mor Gabriel Süryani Ortodoks Manastırının kamulaştırılmaya çalışması sonucu bir tartışma yaşanmıştır. Rapor edildiği üzere Türk yetkilileri manastırın sınırlarının 15 yıl önce çizildiğini ve eskiden Kürt köyleri olduğu söylenen üç köyün sınırlarını ihlal ettiğini iddia ederek manastırın sınırlarını yeniden çizmeye teşebbüs etmiştir. Bazı köy liderleri ise, yerel rahipleri inançlarını ve dillerini (Arami dili) öğrencilerine öğrettikleri için dinlerini yaymaya çalışmak ile suçlamıştır. Bu konuda 2009 yılının başında iki dava açılmış olup davalar halen devam etmektedir.

Türkiye’deki Yahudilerin çoğu (yüzde 96) 1492 yılında İspanya ya da Portekiz’deki baskılar üzerine söz konusu ülkelerden kaçmış olup yüzlerce yıldır Türkiye’de yaşamaktadır. Türkiye’deki Yahudi cemaati temsilcilerine göre Türkiye’deki Yahudilerin durumu diğer Müslüman ülkelerdekilerden çok daha iyidir. Yahudileri özgürce ibadet edebildiklerini ve gerektiği zaman ibadet yerlerinin devlet tarafından korunduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra Yahudiler, kendi okullarını, hastanelerini, iki huzur evi ve sağlık kurumlarına ek olarak bir de gazete işletmektedir.

Diğer bir yandan aşırı uçlardaki kişiler tarafından 2003 ve 2004 yıllarında sinagoglara yapılan saldırılara ek olarak ortaya çıkan sorunların yanı sıra Türk medya ve toplumunda bazı sektörlerde Yahudi düşmanlığı başlamıştır. Bazıları tarafından söz konusu Yahudi düşmanlığının nedeninin Türkiye’deki ABD karşıtlığı, Irak’ın istila edilmesi ve 2009 yılında İsrail’in askeri güçlerinin Gazze’ye girmesi olduğu düşünülmektedir. Türkiye ve İsrail arasındaki geleneksel sıcak ilişkiler, 2009 yılının Ocak ayında Başbakan Erdoğan’ın İsrail Cumhurbaşkanı Peres’in Gazze’deki askeri faaliyetlerine ilişkin yorumlarını protesto etmek amacıyla Davos’taki G-8 zirvesini terk etmesiyle ciddi şekilde yara almıştır. Gazze’deki faaliyetler süresince Türkiye çapında çok sayıda gazetede ve İsrail karşıtı eylemlerde Yahudi düşmanlığı gösteren işaretler,

posterler ve karikatürler görülmüş ve Yahudi cemaati organizasyonları ise Yahudi düşmanlığı içeren posta ve telefon görüşmeleri aldıklarını rapor etmiştir. Bütün bunlara rağmen 2009 yılının Ocak ayında Türkiye'deki Milliyet gazetesine Türk Yahudi Derneği Başkanı bir röportaj vermiş ve "Türkiye'de Yahudi düşmanlığı olduğuna inanmadığını" söylemiştir. Buna ek olarak Başbakan Erdoğan'a da Yahudi düşmanlığını toplum önünde kınadığı için teşekkür etmiş ve Yahudi cemaatinin tek sorununun "çoğunluğun azınlıkları genel nüfustan ayrı bir şekilde görme eğilimi olduğunu" belirtmiştir.

Roman Katolikleri de kimi zaman şiddet içeren saldırılara maruz kalmıştır. 2006 yılının Şubat ayında İtalyan bir Katolik rahibi, Danimarka gazetelerinde yayınlanan Müslümanların peygamberinin resmedildiği karikatüre kızdığı beyan edilen bir genç tarafından Trabzon'da kilisesinde vurularak öldürülmüştür. Başbakan Erdoğan ve diğer hükümet yetkilileri söz konusu cinayeti ciddiyle kınamıştır. 16 yaşındaki genç olayların hemen ardından cinayete yargılanmış ve 19 yıl hapse mahkûm edilmiştir. 2007 yılının Aralık ayında 19 yaşında bir genç, İzmir'deki kilisesinin hemen dışında Katolik bir pederi bıçaklamıştır. Peder tedavi edilmiş ve ertesi gün taburcu edilmiştir. Gazetelerde belirtildiği üzere saldırıyı gerçekleştiren genç, yakın geçmişte izlediği, Hıristiyanları fakir insanlardan yararlanan casuslar olarak tanıtan bir televizyon programından etkilendiğini itiraf etmiştir. Roman Katoliklerinin gayrimenkullerine de devlet tarafından el konulmuştur.

Türkiye'de yaşayan ve sayıları yaklaşık 3,000'i bulan Protestanlar, aslında etnik kökenleri Türk olan fakat diğer dinleri seçen kişilerden oluşmaktadır. Protestan Hıristiyanlar genellikle kiliselerinde, evlerinde ya da diğer buluşma yerlerinde bir araya gelmektedir. Evlerde bir araya gelmeleri genellikle şüpheli olarak değerlendirmiştir. Kimi zaman polisler, Protestanların özel evlerde hizmet sunmalarını yasaklamış ve Protestanları yetkisiz toplantılar düzenlemekten gözaltına almış ya da tutuklamıştır. Türkiye'de halka açık mekanlarda dini ifade ve konuşmaların yasak olmamasına karşın bu tür etkinliklere karışan kişiler kimi zaman taciz edilmiş ya da tutuklanmıştır.

Protestan kişiler ve/veya söz konusu kişilerin gayrimenkulleri de şiddet içeren saldırılara maruz kalmıştır. 2007 yılının Nisan ayında Evanjelik Protestanların sahibi olduğu basımevinin üç çalışanı Malatya'da öldürülmüştür. Cinayeti işlediğinden şüphelenilen beş kişi saldırının hemen ardından tutuklanırken daha sonraki günlerde beş kişi daha tutuklandı. Daha sonra elde edilen kanıtlar, cinayeti işlediğini kabul eden beş kişinin yerel siyasi görevlilerin yanı sıra Türkiye'nin milliyetçi siyasi partisine bağlı olduklarını göstermiştir. 2007 yılının Aralık ayında Türkiye'nin İçişleri Bakanlığı, söz konusu resmi görevlilerin aleyhine resmi soruşturma başlatmıştır. 2009 yılının Ocak ayında ilgili davanın avukatları, dini ve etnik azınlıkların üyelerinin öldürülmesinin yanı sıra Türkiye'de askeri darbe hazırlığı yapan Türk aşırı sağcı Ergenekon örgütünün üyelerini de kapsayacak şekilde her geçen gün daha fazla tanık göstermektedir.

Hrant Dink'in 2007 yılının Ocak ayında öldürülmesi de söz konusu Ergenekon örgütüne bağlanmıştır. Komisyonun 2006 yılında görüştüğü Türk vatandaşı ve Ermeni asıllı bir gazeteci olan Dink, topluma açık alanlarda "Ermeni soykırımından" bahsetmesine bağlı olarak Türk Ceza Kanununun 301. Maddesi kapsamında Türk devletini "zedelediği" iddia edilerek hüküm giymiştir. Dink'in bu davada aldığı ceza, AB'nin ve diğer yabancı hükümetlerin baskısına bağlı olarak ertelenmiştir. Bazı raporlarda Dink'in Müslüman olmadığı için öldürüldüğü iddia

edilmiştir. Bu durum da aşırı dincilerin aşırı milliyetçilerle birlikte çalıştığını göstermektedir. Komisyon üyeleri, 2006 yılında İstanbul'da Dink ile görüştiklerinde Ermeni Hıristiyan kimliği dâhil olmak üzere defalarca ölüm tehdidi aldığını belirtmiştir.

Yehova Şahitleri de resmi anlamda tanınan bir dinin üyeleri olmadıkları için ibadet yerlerinin devamlı olarak taciz edilmekte olduğunu rapor etmiştir. Olumlu bir gelişme olarak AB, 2007 yılının Kasım ayında Yehova Şahitlerinin bir birlik sıfatıyla tüzel kişilik kazandığını ve dolayısıyla grubun toplantı yerlerini kiralama ve mahkemede yasal çıkarlarını koruyabilme haklarına sahip olduğu belirtilmiştir. Dışişleri Bakanlığı, grubun askerlik hizmeti yapmaya karşı koyması nedeniyle genellikle kamu kurumları ve halk nezdinde tacize maruz kaldığını beyan etmiştir.

Kişilerin dini tercihleri, kimlik kartları üzerinde belirtilmektedir fakat Bahaî'ler gibi bazı dini gruplar, inançları resmi listede yer almadığından dinlerini kimlik kartlarına yazdıramamaktadır. 2006 yılının Nisan ayında Meclis, kişilerin kimlik kartları üzerinde dini tercihleri için ayrılmış kısmı boş bırakabilmeleri ya da dini tercihlerini yazılı bir başvuru vasıtasıyla değiştirebilmelerini mümkün kılan bir değişiklik yapmıştır. Diğer bir yandan Dışişleri Bakanlığına göre hükümet kişilerin dini tercihlerini değiştirme başvurularını kısıtlamaya devam etmiş ve Bahailer, dinlerinin resmi listeye alınmayacağı doğrultusunda bilgilendirilmiştir. Doğru dini kimliğin kullanılamaması, devlet okullarında okuyan dini azınlıklara bağlı öğrencilerin İslam dini dersi seçimleri hususunda da zorluklar yaratmaktadır.

Yasal Reformlar ve AB'ye Üye Olma Süreci

2001 yılının Mart ayında AB, ülkenin kanunlarının AB standartlarına uygun olduğundan emin olunması açısından Türk hükümetinden sayısız reform gerçekleştirmesini talep ederek Türkiye'nin Birliğe girme başvurusunda izlenecek bir yol teşkil etmesi açısından Katılım Ortaklığı kavramını ortaya atmıştır. AB'ye tam üyeliği hedefleyen Başbakan Erdoğan 2002 yılından itibaren ulusal insan hakları reformları dahil olmak üzere eşi benzeri görülmemiş bir dizi demokratik reforma imza attı. Ceza Kanunu, Anti-Terör Yasası ve Basın Kanunu gibi çok sayıda kanun, uluslararası yönetmelikler ve Avrupa insan hakları konvansiyonuna uyması açısından değiştirildi. Ceza Kanununda yapılan değişiklikler, tahrik cezalarında tutuklamaların sınırlandırılması, hakaret kapsamının daraltılması ve kadın ile erkek arasındaki eşitliğin güçlendirilmesi konulu değişiklikleri içermektedir. Buna ek olarak Türkiye, 2002 yılı itibarıyla AIHM'nin kararlarına uymak için büyük çaba sarf etmeye başlamıştır.

2008 yılının sonunda Avrupa Komisyonu (AK) tarafından hazırlanan Türkiye konulu İlerleme Raporunda "Hükümet AB'ne üye olma süreci ve siyasi reformlara olan bağlılığını ifade etmiştir" denilmiştir. Diğer bir yandan raporda "güçlü siyasi yetkilerine rağmen hükümet, siyasi reformlar hususunda tutarlı ve kapsamlı bir program ortaya koyamamıştır" da denmektedir. AK raporunda Türkiye'nin AIHM kararlarını uygulamak için oldukça büyük çabalar sarf etmesine karşın daha fazla uluslararası insan hakları enstrümanının kullanılmaya başlanması ve Türk kurumsal insan hakları çerçevesinin şeffaflığının ve bağımsızlığının genişletilmesi gibi hususlarda daha fazla çaba sarf edilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Örneğin Sivil Toplum Örgütlerini temsil eden bir kurum olan İnsan Hakları Danışma Kurulu uzmanları ve bakanları, 2004 yılının Ekim ayında yayınladıkları azınlık hakları konulu rapordan sonra herhangi bir işlev görmemiştir.

İlerleme Raporunda dini özgürlükler konusunda “ibadet özgürlüğüne saygı duyulmaya devam edilmektedir. 2008 Yılı'nın Şubat ayında düzenlenen Vakıflar Kanunu diğer hususların yanı sıra Gayri Müslim azınlıkların gayrimenkul haklarını ele almaktadır” denmiştir. Diğer bir yandan raporda dini azınlık gruplarının tüzel kişilik kazanmak ve dini eğitim konusunda kısıtlamalarla karşılaşmaya devam ettiğine de değinilmiştir. Raporda gayri Müslim din adamlarına ve ibadethanelere düzenlenen saldırılara da vurgu yapılmış ve şöyle denilmiştir: “misyonerler Müslüman topraklarına ve ülkenin birliğine karşı var olan bir tehdit olarak algılanmaya ve/veya resmedilmeye devam etmektedir”. Raporda Türkiye'nin Alevilerle diyalog ortamı kurulması için ortaya konan programı tam olarak izlemediği de belirtilmiştir. Rapor, “Tüm Gayri Müslim azınlık cemaatlerinin ve Alevilerin herhangi bir zorlukla karşılaşmaksızın hayatlarına devam edebilmeleri için [Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu] doğrultusunda yasal bir çerçeve oluşturulmalıdır.” ve “Türkiye, din özgürlüğüne tam olarak saygı göstermek ve çeşitli dini cemaatlerle diyaloglarını geliştirmek üzere çeşitli prosedürler geliştirmeli ve hoşgörü ve anlayış ortamı yaratmak adına daha fazla çaba sarf etmelidir.” cümleleriyle sora ermektedir.

Türk hükümeti, 2003 yılının Eylül ayında Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesi dahil olmak üzere üç büyük uluslararası insan hakları anlaşmasının geçerliliğini kabul etmiştir. Fakat Türk hükümeti tarafından Lozan Barış Anlaşması'na ilişkin dini azınlık gruplarının dini özgürlükleri konulu USSHS'nin 27. Maddesine bir önkoşul konulmuştur. 27. Maddede “Etnik, dini ya da dil azınlıklarının bulunduğu Devletlerde, söz konusu azınlıklara bağlı olan kişiler bireysel olarak ya da topluluk halinde kültürlerini yaşama, dinlerini yaşama ve ibadet etme ya da dillerini kullanma haklarından mahrum bırakılamaz” denilmektedir. Türk hükümetinin ortaya koyduğu önkoşulda ise “Türkiye Cumhuriyeti, Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesini Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Anlaşmasının hükümleri ve ekleri doğrultusunda yorumlama ve uygulama hakkına sahiptir” denilmektedir. Hükümetin söz konusu barış anlaşması kapsamında ilgili azınlıkların haklarını ve statülerini kısıtladığı göz önünde bulundurulduğunda ilgili önkoşulun Madde 27'nin ve dini özgürlük konusunda daha zengin açıklamalar içeren USSHS'nin 18. Maddesinin uygulanması önünde ciddi bir engel teşkil ettiği görülmektedir.

Son olarak 2008 yılının Nisan ayında geçirilen AB reformları kapsamında Meclis, Türk Ceza Kanununun “Türk kimliğine” ve Türk devletine karşı işlenen suçları ele alan 301. Maddesini değiştirmiştir. Her ne kadar söz konusu değişiklik konuşma özgürlüğünü destekliyor gibi görünse de anlaşılabilir dili, geçmişte de olduğu gibi yanlış yorumlamalara ihtimal vermektedir. AK İlerleme raporu, ifade özgürlüğü konusundaki eksiklikleri vurgulamaktadır fakat din ya da inanç özgürlüğü konusunda da sorunlar bulunmaktadır. Türk savcılarını, dini ve etnik azınlıklarına bağlı olan kişilerin dini ifade haklarını kısıtlamak üzere 301. Madde kapsamında yeni davalar açmaktadır.

A.B.D. Politikaları Hususunda Öneriler

Komisyon, Türkiye hususunda A.B.D. hükümetine şunları önermektedir:

I. Dini Özgürlüğü Güçlendirmeyi Hedefleyen Yasal Reformların Yapılması Hususunda Baskı Uygulanması

- Kadınlara, inançlarına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin laik statüsüne saygı göstermek üzere dini ve dini olmayan görüşlerini giysileri ile ifade edebilme hakkının verilmesi, türban takmayı tercih etmeyen kadınların baskı altına alınmadığından emin olunması, diğerlerinin özgürlerinin ve haklarının korunması ve türban takan kişilerin eğitim alabilmesi ve kamu sektöründe iş bulabilmesi için Türk yetkilileri ile işbirliği yapmak;
- Dini çoğunluk ve azınlıkların dini liderlerinin topluma açık alanlarda, devlet kurumlarında, özel ve devlet üniversitelerinde rahip giysileri giyebilmesi ve Hıristiyan, Yahudi ve diğer cemaatlerin dini liderlerinin kamuya açık alanlarda rahip giysilerini giyebilmeleri için ilgili kısıtlamaların kaldırılması amacıyla Türk Hükümetini zorlamak;
- Başbakan Erdoğan'ı Ocak 2008'de yaptığı konuşmada Patrikliğin Ekümenlik statüsünü resmi anlamda tanımak vasıtasıyla Yunan Ortodoks Patrikliğinin Ekümenlik statüsünün kilise kapsamında kabul edildiğini beyan eden sözünü tutması için zorlamak;
- Türkiye hükümetini aşağıda belirtilen hususları yerine getirerek Lozan Barış Anlaşması kapsamında bulunmayan azınlıklar dahil olmak üzere tüm dini azınlıklara dini görevli yetiştirme hakkının verilmesi hususunda zorlamak;

-- Halki Papaz Okulunun Türk Hükümeti kontrolünde değil de Ekümenlik Patrikliğinin kontrolünde yeniden açılması ve dini eğitim verilmesine izin verilmesi;

-- Resmi görevlilere Mor Gabriel Süryani Ortodoks Manastırının topraklarını kamulaştırmak üzere açılan davalarından çekilmeleri emri verilmesi;

-- Milli Eğitim Bakanlığının, Ermeni Patrikliğinin bir devlet üniversitesinde Patriklik tarafından eğitim verilmesi hususunda yapmış olduğu resmi talebi kabul etmesi için desteklenmesi;

- Hükümetin elinde bulunan ya da üçüncü şahıslara satılan gayrimenkuller dahil olmak üzere kamulaştırılan gayrimenkullerin mülkiyetinin iade edilmesi ve dini cemaatlerin gayrimenkullerini kamulaştıran Vakıfların ya da diğer devlet kurumlarının varlığının sona erdirilmesi;
- Türk Hükümetine dini cemaatlerin liderlerini kendi kuralları ve inançları doğrultusunda seçebilmeleri için izin vermeleri hususunda baskı uygulanması;
- Türk Hükümetine Diyanet'in dışında da İslam'ın bağımsız ve barışçıl bir şekilde sürdürülebilmesine izin vermesi ve Tasavvufi ruhani emirler üzerindeki yasakları kaldırması için baskı uygulanması;
- Türkiye'de Alevi toplumunun tanınması ve yönetimi, Alevilerin Cem Evlerine ibadethane statüsünün verilmesi, Türkiye'de hayatın diğer alanlarında Alevilere karşı yapılan sosyal ayrımcılığın sona erdirilmesi hususunda Başbakanlık Ofisinin Diyanet ile birlikte çalışmaya teşvik edilmesi;

- Türkiye Hükümetini aşağıdaki hususları yerine getirerek Aleviler, Yunan, Ermeni, Gürcü ve Süryani Ortodoksları, Roman ve Süryani Katolikleri; Protestanlar ve Yahudiler dâhil olmak üzere tüm dini azınlıkların varlıklarını yasal anlamda tanınması için zorlamak;
 - 1923 Lozan Anlaşmasının tamamen uygulanması ve tüm Gayri Müslim cemaatlere gayrimenkul edinme, satın alma, sahip olma, bakımını yapma ve satma hakları tanıyan yasal statünün verilmesi;
 - Dini cemaatlere gayrimenkul edinme, satın alma, sahip olma, bakımını yapma ve satma hakları tanıyan yasal statün verilmesi amacıyla Birlikler Kanununun değiştirilmesi;
- Türk Hükümetini ifade özgürlüğünü kısıtlayan ve din ve inanç özgürlükleri hususunda olumsuz etkileri olan Türk Ceza Kanununun 301. Maddesini yeniden düzenlemeleri için baskı altına almak;
- Kimlik kartlarında dini seçimlerin belirtilmesi gereksinimi kaldırması için Türk Hükümetinin baskı altına alınması;
- Türk Hükümetinin, yerel ve ulusal düzeylerde görüşmeler yaparak ülkenin çeşitli etnik toplulukları arasında huzur ortamını yaratmak amacıyla girişimlerde bulunması, kamu önünde demokratik ve çeşitli Türk toplumuna bağlılığın ifade edilmesi ve Türk toplumunun dini ve etnik çeşitliliğini yansıtması açısından sivil eğitim programlarının geliştirilmesi için teşvik edilmesi;
- Resmi görevlilerin dini ve etnik topluluklara karşı işlenen nefret suçlarını kınamaya devam etmesinin sağlanması, Katolik ve Protestan cemaatlerinin yanı sıra özellikle Alevi, Yunan ve Ermeni Ortodoks cemaatlerinde denetleme ve yargılama süreçlerinin hızlandırılması ve Türk medyasındaki Yahudi düşmanlığının ortadan kaldırılması için zorlanması;

II. Çok Yönlü Yaklaşım İle Din Özgürlüğü Hususundaki Sorunların Ele Alınması

- Türkiye'nin insan hakları üzerinde görüşmek üzere BM uzmanlarını davet ettiğini göz önünde bulundurarak hükümetin, BM Din ve İnanç Özgürlüğü Uzman Raportörü dahil olmak üzere ilgili raportörleri yakın gelecekte davet etmesi için teşvik edin;
- Türk hükümetini USSHS'nin 27. Maddesine koyduğu ve azınlıkların din ya da inanç özgürlüklerini sınırlayan önkoşulu geri çekmesi hususunda destekleyin;
- Avrupa Komisyonu'nun Türk kadınlarının baskı altında kalmaktan korkmadan eğitim alabilmeleri ve devlet kurumlarında çalışabilmelerinin yanı sıra din ya da inanç özgürlüğü göstergeleri olarak türban yasağı üzerinde Türk hükümeti ile birlikte çalışmasını teşvik edin;

- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü'nün toplantılarında ve etkinliklerinde din ve inanç özgürlüğüne saygı gösterilmesine ilişkin hüküm dahil olmak üzere Türkiye'nin Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü'nün insan hakları konusundaki hükümlerini yerine getirmediğini ifade edin;
- Türk hükümetinin, aşağıdaki hususları yerine getirebilmeleri için AGİÖ'den Din ve İnanç Özgürlüğü Konulu Demokratik Kurum ve İnsan Hakları Panelini talep etmesini sağlayın,
 - Türkiye'nin ilgili konuya ilişkin yetkilerinin değerlendirilmesi;
 - Dinin devlet okullarında öğretilmesi kavramının insan hakları çerçevesinden incelenebilmesi için ilgili hükümet görevlileri, dini cemaatlerin liderleri ve sivil toplum üyelerinin bir araya geldiği konferansların düzenlenmesi;
 - Özellikle din kaynaklı nefret suçları ile baş etmek hususunda Türk yargı yetkilileri için eğitim seminerlerinin düzenlenmesi.